

2. Бойко Ю. Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури. Вибрані праці. Київ: Медекол, 1992. С.11-73.
3. Dragan A. Shevchenko in Washington. History of the monument of Ukraine's bard in the nation's capital. Svoboda. Ukrainian national Association. Jersey City-New York, 1984. С.14-15.
4. Заборонений Кобзар: Вибране / Упорядкування, переднє слово і післяслово Миколи Зубкова. Харків: Оригінал, 2006. 96с.
5. Маланиук Є. Книга спостережень: До Справжнього Шевченка (Вступне слово на академії Української Студентської Громади у Варшаві 1937 р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrlife.org/main/evshan/malaniuk.htm>.
6. Морозов В.В. Історія української суспільно – політичної думки. Київ: КНЕУ, 2006. С. 85 - 89.
7. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Релігійність Тараса Шевченка. Київ: "Наша культура і наука", 2002. С.168-285.
8. Пахльовська О. Тарас Шевченко – письменник ХХІ століття. День. 2013.— 31 травня – 1 червня. С. 21
9. Франко І. Літературно-критичні праці (1886–1889). Зібрання творів: У 50 т. Т. 27. Київ: Наукова думка, 1980. С. 238–243.
10. Шевченко Тарас. Кобзар / Іл. В. Седляра, ред. С. Захаркін, К. Сігов, Л. Фінберг, прим. Є. Нахліка, стаття, біограф. довідки й добір ілюстрацій А. Рудзицький. Друге видання. Київ: Дух і літера, 2011. 552 с., з іл.

References

1. Biletskyi, L. (2014). Shevchenko in his pain for Ukraine. Cyril's "Russian world" is not for Ukraine: Herald of scientific articles edited by prof. A. Kolodny. Kyiv: UAR, 318–341 [in Ukrainian].
2. Boiko, Yu. (1992). Taras Shevchenko' creativity against the background of Western European literature. Selected works. Kyiv: Medekol, 11-73 [in Ukrainian].
3. Dragan, A. (1984). Shevchenko in Washington. History of the monument of Ukraine's bard in the nation's capital. Svoboda. Ukrainian national Association. Jersey City-New York, 14-15 [in English].
4. Forbidden Kobzar (2006). Selected works/Compiling, Forward, Epilogue by Mykola Zubkov]. Kharkiv: Oryhinal, 96 [in Ukrainian].
5. Malaniuk, Ye. (1937). To the True Shevchenko (Opening Speech at the Academy of the Ukrainian Student Community in Warsaw). URL: <http://www.ukrlife.org/main/evshan/malaniuk.htm> [in Ukrainian].
6. Morozov, V. V. (2006). History of the Ukrainian socio - political thought. Kyiv: KNEU, 85 - 89 [in Ukrainian].
7. Ohienko, I. (2002). (Metropolitan Ilarion) The religiosity of Taras Shevchenko. Kyiv: Nasha kultura i nauka, 168-285 [in Ukrainian].
8. Pakhlovsk, O. (2013). Taras Shevchenko is the XXI-st writer. Den.— May, 31– June,1, 21. [in Ukrainian].
9. Franko, I. (1980). Literary Critical Works (1886–1889). Collected Works in 50 volumes – V. 27]. Kyiv: Naukova dumka, 238–243 [in Ukrainian].
10. Shevchenko, T. Kobzar (2011). Article, biography and selection of illustrations by Rudzytskyi. Second Edition]. Kyiv: Dukh i litera, 552 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.06.2019 р.

УДК 17.023.36[342.1(477)]:303.01

Авер'янова Ніна Миколаївна

кандидат філософських наук,
науковий співробітник Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID 0000-0002-1088-2372
aver_n@ukr.net

Воропаєва Тетяна Сергіївна

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID 0000-0001-8388-7169
voropayeva-tania@ukr.net

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: КУЛЬТУРОТВОРЧІ АСПЕКТИ

Мета статті – аналіз культуротворчих аспектів цивілізаційного розвитку українського народу. **Методологія** дослідження полягає у використанні методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, а також інтегративного підходу й культурно-історичного моделювання. **Наукова новизна**. На основі інтегративного підходу автори статті вперше запропонували визначення цивілізації як макрокультурної соціально-історичної спільності, що охоплює різні суб'єкти (країни, народи, нації, держави), які мають спільні соціонормативні принципи надетнічного рівня, подібні етико-релігійні системи, фундаментальні основи ментальності, основоположні ідеали й базові цінності, стійкі особливі риси господарсько-економічної, політико-правової та соціокультурної організації, що вира-

жаються у відповідному способі життєдіяльності. **Висновки.** Цивілізація репрезентує вищий ступінь самоорганізації та розвитку людського соціуму, культуротворення є системоутворюючим чинником її розвитку. Культуротворення й цивілізаційний розвиток українського народу відбуваються у відповідності з основними тенденціями еволюції європейської цивілізації.

Ключові слова: цивілізація, інтегративний підхід, український народ, культуротворення, образотворче мистецтво.

Аверьянова Нина Николаевна, кандидат философских наук, научный сотрудник Киевского национального университета имени Тараса Шевченко; Воропаева Татьяна Сергеевна, кандидат психологических наук, старший научный сотрудник Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Цивилизационное развитие украинского народа: культуротворческие аспекты

Целью статьи является анализ культуротворческих аспектов цивилизационного развития украинского народа. **Методология** исследования заключается в использовании методов анализа, синтеза, сравнения, обобщения, а также интегративного подхода и культурно-исторического моделирования. **Научная новизна.** На основе интегративного подхода авторы статьи впервые предложили определение цивилизации как макрокультурной социально-исторической общности, охватывающей различные субъекты (страны, народы, нации, государства), которые имеют общие соционормативные принципы надэтнического уровня, подобные этико-религиозные системы, фундаментальные основы ментальности, основополагающие идеалы и базовые ценности, устойчивые особенные черты хозяйственно-экономической, политико-правовой и социокультурной организации, выражающиеся в соответствующем способе жизнедеятельности. **Выводы.** Цивилизация представляет собой высшую степень самоорганизации и развития человеческого социума, культуротворчество является системообразующим фактором ее развития. Культуротворчество и цивилизационное развитие украинского народа совершается в соответствии с основными тенденциями эволюции европейской цивилизации.

Ключевые слова: цивилизация, интегративный подход, украинский народ, культуротворчество, изобразительное искусство.

Averianova Nina, PhD, Researcher Taras Shevchenko National University of Kyiv; Voropayeva Tatiana, c.p.s., as.prof. Taras Shevchenko National University of Kyiv

Civilizational development of the Ukrainian people: culture-creating aspects

Purpose of Article. The purpose of the article is to analyze the culture-creating aspects of the civilization development of the Ukrainian people. **The methodology** of the study is to use methods of analysis, synthesis, comparison, generalization, as well as integrative approach and cultural-historical modelling. **Scientific novelty.** The authors of the article, on the basis of the integrative approach, have first suggested the definition of civilization as a macrocultural socio-historical community that encompasses different subjects (countries, peoples, nations, states), which have common socio-normative principles of the transatlantic level, such ethical-religious systems, the fundamental foundations of mentality, fundamental ideals and basic values, stable special features of the economic, political and legal and socio-cultural organizations, expressed in the appropriate way of life. **Conclusions.** Now Ukraine is in the stage of transition to the post-industrial (informational) stage of civilization progress. At this stage, the development of Ukrainian art is characterized by rapid development of innovativeness, pluralism, considerable creativity, virtuality, displacement of traditional forms of culture, creation of essentially new kinds of art, connected with modern technologies and aimed at producing attractive standardized and unified production. In these circumstances, the role of art, as the most universal way of human communication, is greatly enhanced. Civilization represents the highest degree of self-organization and development of human society, culture-creating is a system-forming factor of its development. Culture-creating and the Civilizational development of the Ukrainian people takes place in line with the main tendencies of the evolution of European civilization.

Key words: civilization, integrative approach, Ukrainian people, culture-creating, fine art.

Актуальність теми дослідження. Фундаментальні геополітичні зрушення на межі XX і XXI ст. достатньо гостро поставили проблему цивілізаційної приналежності пострадянських країн. Культурологи, філософи, соціологи, історики, політологи активно вивчають різні аспекти проблеми цивілізаційного вибору України та цивілізаційної ідентичності українського народу. У цьому контексті дослідження культуротворчих аспектів цивілізаційного поступу українського народу є доволі актуальним, оскільки його результати можуть аргументовано довести приналежність українців до європейської цивілізації. Метою статті є аналіз культуротворчих аспектів цивілізаційного розвитку українського народу. На основі цього аналізу уточнені етапи цивілізаційного поступу українців з урахуванням того, що культуротворення реалізується через розвиток мистецтва, зокрема образотворчого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «цивілізація» одними з перших використовували французькі мислителі О.Г. Мірабо у своїй праці «Друг людства» (1757), Н.А. Буланже у роботі «Античність, звільнена від покривів, за її звичаями» (1766), а також П.А. Гольбах у працях («Система природи, або Про закони світу фізичного та світу духовного» (1770) і «Система суспільства» (1773). У науковий обіг термін «цивілізація» увів шотландський філософ та історик А. Фергюсон у праці «Досвід історії громадянського суспільства» (1767). Він запропонував інтерпретувати це поняття як вищу стадію світової історії у контексті відомої періодизації «дикість – варварство – цивілізація», яка була популярною аж до середини XIX ст. У кінці XIX – на початку XX ст. почав домінувати плюральноточковий підхід до розуміння культурно-історичного процесу.

Різні аспекти цивілізаційної проблематики досліджували Дж. Віко, Й. Г. Гердер, Ф. Гізо, Ж. Гобіно, А. фон Гумбольд, Ф. Енгельс, Л. Морган, Ш. Ренув'є, Г. Рюккерт, П. Сорокін, А. Тойнбі, Е.

Тоффлер, Дж. Фокс, С. Хантінгтон, О. Шпенглер та ін. [11; 13; 14; 15]. У працях цих авторів аналізувались особливості різних цивілізацій, критерії їх формування, специфіка цивілізаційного підходу, проблеми зіткнення цивілізацій, діалогу цивілізацій тощо. На жаль, окремі автори протиставляли культуру (як творче начало) цивілізації (як згубному закріпленню культури), не враховуючи, що цивілізація є над-етнічним, над-національним і над-державним утворенням.

Дослідження Е. Маркаряна, М. Салінса та інших вчених (що базувалися на культурологічних ідеях Й. Г. Гердера та Й. Форстера) показали, що антропогенез створив можливість для майже повної заміни біологічної еволюції й адаптації позабіологічною, тобто культурною адаптацією та еволюцією. Культурогенез був тісно пов'язаний зі становленням різних видів людської діяльності, яка, на відміну від культурної адаптації, є свідомою, духовно зумовленою і соціально організованою, вона має перетворювальний, а не пристосувальний характер. П. Герчанівська, яка чітко визначила особливості системного аналізу в культурології [4], справедливо стверджує, що «з позиції еволюціоністської теорії основною причиною культурогенезу є необхідність в адаптації людських спільнот до мінливих умов їхнього існування» [5]. Саме тому у цивілізаційному контексті процес культурогенезу є початковим етапом зародження і становлення культури, подальший розвиток якої зумовлюється специфікою культуротворчої діяльності. Результатами культуротворення є знаряддя праці, способи господарювання, мистецтво, релігія, наука тощо.

Виклад основного матеріалу. Використаний нами інтегративний підхід передбачає не тільки органічну єдність методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення й культурно-історичного моделювання, але й поєднання дослідницьких можливостей культурології, цивіліології, українознавства й філософії історії, створюючи цілу систему «концептуальних мостів» між ними. Інтегративний підхід дозволяє визначити цивілізацію як макрокультурну соціально-історичну спільність, що охоплює різні суб'єкти (країни, народи, нації, держави), які мають спільні соціонормативні принципи надетнічного рівня, подібні етико-релігійні системи, фундаментальні основи ментальності, основоположні ідеали й базові цінності, стійкі особливі риси господарсько-економічної, політико-правової та соціокультурної організації, що виражаються у відповідному способі життєдіяльності. Різні суб'єкти, які входять в одну цивілізацію, зв'язані відносинами еволюційної спадкоємності, синхронністю культуротворення, поширенням основних цивілізаційних здобутків та циркуляцією соціокультурної інформації, подібністю ментальних типів і ментального інструментарію, соціокультурних норм, цінностей та релігійних уявлень (які можуть бути зумовлені однією із світових релігій), спільною цивілізаційною ідентичністю, схожими світоглядними уявленнями про географічні та інформаційні кордони (на рівні «мерехтіння смислів» (Ю. Лотман)) своєї цивілізаційної спільності. Будь-яка цивілізація здатна до саморозвитку, схильна до поширення власних досягнень, здобутків та способу життя. Магістральними лініями цивілізаційного поступу людства є: 1) господарсько-економічний і техніко-технологічний розвиток, 2) соціокультурний і духовно-світоглядний розвиток [3].

За визначенням ЮНЕСКО, сьогодні «у світі існує сім основних цивілізацій: європейська, північноамериканська, далекосхідна, індійська, арабо-мусульманська, тропічно-африканська, латиноамериканська» [16, 7–8]. При вивченні цивілізаційного розвитку українського народу необхідно враховувати, що етапи цивілізаційного розвитку людності українських земель, праукраїнських племен і українців корелюють з етапами поступу європейської цивілізації: 1) етап неолітизації України; 2) трипільської протоцивілізації; 3) індоєвропейських міграцій і виокремлення праслов'янської спільноти; 4) греко-римського цивілізаційного впливу та утвердження ранньокласового суспільства на українських теренах; а також 5) середньовічний, 6) ранньоіндустріальний, 7) індустріальний та 8) постіндустріальний (інформаційний) етапи [3]. Отже, культуротворчу діяльність українського народу можна розглядати і в контексті загальнолюдської цивілізації, і в контексті європейської цивілізації.

Виникнення мистецтва у діяльності людства – це вагомий показник його соціокультурного розвитку, результат осмислення власного буття, один з ключових способів трансляції знань і досвіду від покоління до покоління. Образотворче мистецтво (як один із видів мистецтва) з його специфікою унаочнено фіксувати навколишній світ у різних просторових і часових межах дало можливість донести до наших днів велику кількість цінних художніх пам'яток. Тому образотворчість кожної історичної доби розкриває етапи цивілізаційного розвитку людей як у всьому світі, так і на певних територіях.

Перші знахідки мистецьких творів на українських теренах датуються від 60-50 тис. до 10 тис. років тому, вони знайдені в багатощаровій стоянці Молодове V (Чернівецька обл.). Тут, окрім скребків, різців, шил, мотик, молотків та ін., зустрічалися й прикраси та елементи антропоморфної скульптури. Розкопки біля с. Мізин (Чернігівська обл.) також засвідчили існування зразків мистецтва на території сучасної України (16 – 15 тис. років тому) в добу пізнього палеоліту, що демонструє початок цивілізаційного поступу людності цих земель. Це статуєтки людей, фігурки тварин, графічні зображення на каменях, а кістяні браслети з орнаментами є винятковими зразками мистецтва і на теренах України, і на території всієї Європи. Кам'яна Могила (Запорізька обл.) – важлива пам'ятка духовної культури народів, які заселяли український степ у проміжок часу від пізнього палеоліту до бронзового віку. Б. Д. Михайлов (відомий історик, археолог, перший директор заповідника «Кам'яна Могила») підкреслює спорідненість за своєю семантикою малюнків Кам'яної Могили з малюнками та фалічними фетишами-атрибути Західної Європи і Азії, тобто з французькими та східними зразками первісного

мистецтва [8, 185-198], що підтверджує факт цивілізаційного розвитку людності українських земель у руслі світового цивілізаційного процесу.

Трипільська культура стала яскравим і знаковим відображенням доби мідно-кам'яного віку й початку бронзового віку (бл. 5400 – 2750 рр. до н. е.) на території сучасної України, водночас вона презентувала і наступний етап цивілізаційного розвитку – Трипільську протоцивілізацію. З якісно обробленої глини трипільці ліпили жіночі статуетки, амулети, намиста, фігурки тварин, посуд, модельки помешкань. Та саме посуд є основною «візитною карткою» Трипільської культури [2, 186]. Посуд, більшість статуеток, культова кераміка, прикрашені оригінальним і вишуканим орнаментом у формі спіралей, становили самотність та унікальність цієї культури.

Наступний етап цивілізаційного поступу людності на теренах українських земель віддзеркалює образотворче мистецтво кіммерійсько-скіфської доби. Кіммерійська монументальна скульптура представляла собою воїнів у вигляді кам'яних стовпів і глиняних статуеток жінок з підкреслено жіночими формами. З'явилися складні форми орнаментів, які пишно прикрашали руків'я ножів і кинджалів, кінську зброю та посуд. Своєрідне кіммерійське мистецтво змінилося скіфським, яке після заснування Північнопричорноморської Скіфії підпало під вплив античної культури. Характерною рисою скіфського мистецтва став звіриний стиль, він формувався, вбираючи в себе елементи художньої культури Ірану, Передньої Азії та еллінського мистецтва. Майстри зображали реальних і фантастичних тварин у русі, відтворювали складні композиції з відображенням боротьби звірів. «На відміну від власне еллінського мистецтва скіфи надавали перевагу торевтиці» [7, 34] – художній рельєфній обробці виробів з металу. Значну цінність і витонченість елліно-скіфського мистецтва презентує золота пектораль з кургану Товста Могила (Дніпропетровська обл.). Ця пектораль унікальна за своєю стилістикою, образами і сюжетами та не має аналогів серед інших знахідок скіфського степу.

Культурний зв'язок іраномовних кочових племен сарматів (з'явилися на теренах України у II ст. до н. е.) з античними містами Ольвією, Тірою, Пантікапеем, Херсонесом дав поштовх для розвитку скульптури, живопису, архітектури і декоративно-прикладного мистецтва на основі грецьких канонів і принципів. Водночас, використання художніх традицій місцевих племен сприяло творенню самотнього мистецтва, культуротворчий потенціал якого свідчив про поетапний цивілізаційний розвиток людності на землях України.

Давні слов'яни, що мешкали на території нинішніх українських земель, яскраво презентували Черняхівську культуру (кінець II – початок V ст.). Вона була утворена племенами різного етнічного походження: слов'янами, сарматами, фракійцями, готами. «Головним культурооб'єднавчим елементом черняхівської культури є високоякісний керамічний посуд, виготовлений на гончарному крузі та обпалений у горнах за провінційно-римськими зразками» [9, 529], що вписує давніх слов'ян у європейську цивілізацію. Розвинуте косторізне ремесло, металообробка (в тому числі й ювелірне мистецтво), склоробні технології (відомо, що на території поселення Комарів Чернівецької обл. був відкритий єдиний у варварському світі Європи склоробний осередок, який функціонував поза межами Римської імперії) свідчать про високий рівень тогочасного культуротворення на теренах України. Анти – давні предки українців створили Пеньківську культуру (сер. IV – VII ст.). Так, знахідки «Мартинівського скарбу» (Черкаська обл.) – браслети, шийні гривни, скроневі підвіски, прикраси з кольорових металів (пальчасті та зооантропоморфні фібули) тощо – демонструють приналежність анти до європейської цивілізації. Також знахідки «Мартинівського скарбу» показують, що анти прикрашали свій одяг вишивками, подібними до вишивок українських чоловічих сорочок.

З періоду середньовіччя до наших днів зберігся матеріальний і духовний доробок багатьох поколінь українців. Фактом значного цивілізаційного поступу праукраїнців цього часу стало Хрещення Русі, що спричинило розбудову кам'яної архітектури, монументального живопису, іконопису та мистецтва мініатюри. Оскільки для середньовіччя характерна панівна роль релігії і церкви, то, відповідно, найперше будували культові споруди, пишно оформлювали їхні інтер'єри, писали ікони. Кам'яні монументальні споруди Церкви Успіння Пресвятої Богородиці (Десятинна) в Києві, Софійський і Михайлівський Золотоверхий собори в Києві, Спасо-Преображенський собор у Чернігові своїм виглядом підсилювали, з одного боку, – величність, силу і міць держави Руська земля, а з іншого, – унаочнювали переваги християнства над язичництвом. Рукописи «Остромирове євангеліє» (1056 – 1057 рр.), «Ізборник Святослава» (1073 р.), «Бучацьке євангеліє» (XII ст.), «Мстиславове Євангеліє» (XII ст.), оформлені мініатюрами та заставками, органічно поєднували в собі художні досягнення Візантії та місцеві традиції. У Галицько-Волинському князівстві церкви Св. Пантелеймона в Галичі (1200 р.), Св. Георгія у Любомлі (1280-ті рр.), Св. Іоанна Богослова в Луцьку, Іоанна Златоуста в Холмі, Св. Василя у Володимирі (кін. XIII – поч. XIV ст.) синтезували в собі специфічні місцеві художні традиції та західноєвропейські мистецькі впливи. А у фресках Горнянської ротонди (XIV ст.), як стверджує М. Фіголь, помітний вплив італійського проторенесансу [12, 167]. Такі тенденції в мистецтві вказують на подібність і синхронність художнього розвитку й культуротворення на теренах України та інших європейських землях.

Починаючи з другої половини XVI ст. в Україні розпочався процес становлення самотньої української національної культури. Поступово сформувався своєрідний національний мистецький стиль – українське бароко, яке синтезувало в собі європейське бароко та місцеві традиції. Специфіка

українського бароко – у стриманості форм, «які в творах західноєвропейського бароко нерідко відзначаються надмірною претензійністю, помпезністю, в іноді навіть і втратою будь-якої художньої логіки» [6, 169]. З'явилися митці, творчість яких спиралась не лише на церковні канони, а й на власні естетичні смаки та уподобання. Гравери Ілля, Олександр Тарасевич, Леонтій Тарасевич, Іван Щирський, Захарій Самойлович, Іван Стрельбицький, скульптор Іоанн Георг Пінзель, іконописець Йов Кондзелевич, архітектори Іван Григорович-Барський, Степан Ковнір, Іван Зарудний та ін. залишили значні здобутки в українському мистецтві. Вони розвивали і удосконалювали українське бароко, враховуючи нові західноєвропейські художні тенденції того часу, вписуючи Україну в загальноєвропейське цивілізаційне коло.

Поява промислового виробництва зумовила зміни в політичній, соціальній, побутовій і культурно-мистецькій сферах. Промисловий переворот в Україні відбувся у 20-их роках XIX ст. і започаткував індустріальний етап цивілізаційного розвитку українського народу. Це дало поштовх для широкого будівництва в Україні адміністративних споруд, міських площ, вулиць, маєтків із садово-парковими комплексами. Митці в цей період набули нового статусу в суспільстві, вони репрезентували національний поступ українців і національна проблематика стала визначальною в їхніх творах. Такі художники, як Т. Шевченко, Л. Жемчужников, І. Соколов, К. Трутовський започаткували істотно новий напрям в українському образотворчому мистецтві. Художники, зображаючи на полотні побут українців, їхню історію й традиції, відтворювали ідеї духовного та національного пробудження того часу.

З другої половини XIX ст. до початку XX ст. в українському соціумі започаткувалися прогресивні соціально-економічні та суспільно-політичні трансформації. Це сприяло появі нових мистецьких течій і становленню реалізму в мистецтві, визначенню специфічних рис національного стилю в архітектурі й образотворчому мистецтві, що забезпечувало тяглість української художньої культури й доводило її багатовіковий розвиток. З'явилася плеяда талановитих художників, які на ґрунті загальнонаціонального піднесення привертати увагу до української тематики, здійснюючи націєтворчі завдання у культурно-мистецькій сфері соціуму: М. Бойчук, Д. Бурлюк, С. Васильківський, М. Жук, Ф. Красицький, Т. Копистинський, Олена та Ольга Кульчицькі, О. Курилас, О. Мурашко, Г. Нарбут, О. Новаківський, М. Сосенко, І. Труш, К. Устиянович. Імена О. Архипенка, О. Екстер, В. Кричевського, К. Малевича стали відомими й популярними не лише в Україні, а й далеко поза її межами.

Після отримання нашою державою незалежності в українському образотворчому мистецтві стверджуються нові художні цінності та напрямки, переосмислюється його роль і функції, відбувається процес включення українського мистецтва у сучасний світовий мистецький простір. Митці О. Гнилицький, О. Голосій, О. Драгунов, Д. Дульфан, П. Керестей, О. Мелентій, С. Панич, В. Раєвський, О. Ройтбурд, А. Савадов, Г. Сенченко, В. Сидоренко, Ю. Соломко, О. Тістол здійснюють прорив в українському сучасному мистецтві, вписуючи його у світовий та європейський цивілізаційний контекст [1, 56-58].

З розвитком індустріального суспільства нерозривно пов'язане масове мистецтво, адже синтез техніки, мистецтва та промислового виробництва зумовив стандартизацію предметного середовища людини. Фотографія, кінематограф, радіо, телебачення дали можливість продукувати твори мистецтва в необмеженій кількості, масова культура, «яка подобається значній кількості людей» [10, 21] заповнила багато сфер людського буття, від побуту й дозволила до художньо-естетичної сфери. І у світовому цивілізаційному просторі, і в Україні масове мистецтво є вагомою частиною життя людини, формуючи її та віддзеркалюючи її буття. Нині Україна знаходиться на стадії переходу до постіндустріального (інформаційного) етапу цивілізаційного поступу. На цьому етапі розвиток українського мистецтва характеризується стрімким становленням інноваційності, плюралістичності, значною креативністю, віртуальністю, витісненням традиційних форм культури, утворенням істотно нових видів мистецтва, пов'язаних із сучасними технологіями і спрямованих на виробництво привабливої стандартизованої та уніфікованої художньої продукції. В цих умовах роль мистецтва, як найбільш універсального способу загальнолюдської комунікації, значно поглиблюється.

Висновки. Цивілізація – це своєрідна й самодостатня просторово-часова (тобто чітко локалізована в просторі Культури й часі Історії) цілісність, що репрезентує вищий ступінь самоорганізації та розвитку людського соціуму; культуротворення, що зумовлюється креативною й суб'єктною активністю людей, є системоутворюючим чинником її поступу. Дослідження показало, що культуротворення й цивілізаційний розвиток українського народу відбуваються у відповідності з основними тенденціями еволюції європейської цивілізації.

Література

1. Авер'янова Н. Сучасне українське образотворче мистецтво: входження в європейський художній простір. Українознавчий альманах. Київ, 2015. Випуск 18. С. 56-58.
2. Бурдо Н.Б., Відейко М.Ю. Трипільська культура. Спогади про золотий вік. Харків: «Фоліо», 2007. 415 с.
3. Воропаєва Т. Українство в європейському цивілізаційному просторі: теоретико-методологічні засади дослідження. Українознавчий альманах. Київ, 2013. Випуск 11. С. 79-83.
4. Герчанівська П.Е. Аналіз культури в парадигмі теорії систем. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. К.: Міленіум, 2017. № 1. С. 3-7.

5. Герчанівська П.Е. Культурологія: термінологічний словник. К.: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2015. 439 с.
6. Жаборюк А.А. Бароко (доба, людина, стиль, художній світ). Одеса: Астропринт, 2015. 208 с.
7. Латигіна Н.А. Культура народів Північного Причорномор'я в період раннього залізного віку. Ч. 2. Гілея. Науковий вісник. 2013. Випуск 72 (№5). С. 32-37.
8. Михайлов Б.Д. Сцены «Священного брака» в петроглифах Каменной Могилы (Поздний палеолит – эпоха бронзы). Культура народов Причерноморья. 2003. № 39. С. 185-198.
9. Синиця Є.В. Черняхівська культура. Енциклопедія історії України: У 10 т. К.: Наукова думка, 2013. Т. 10: Т–Я. 784 с. С. 529-530.
10. Сторі Дж. Теорія культури та масова культура / Переклад з анг. Сергія Савченка. К.: Акта, 2005. 356 с.
11. Тойнби А., Хантингтон С. Вызовы и ответы. Как гибнут цивилизации. М.: Алгоритм, 2016. 288 с.
12. Фіголь М. Мистецтво стародавнього Галича. К.: Мистецтво, 1997. 224 с.
13. Шпенглер О. Закат Западного мира. М: «Альфа-книга», 2014. 1085 с.
14. Brett Bowden. Politics in a World of Civilizations: Long-term Perspectives on Relations between Peoples. Human Figurations: Long-term Perspectives on the Human Condition. 2012. Volume 1. Issue 2. P. 113-127.
15. Fox J. Paradigm Lost: Huntington's Unfulfilled Clash of Civilizations Prediction into the 21st Century. International Politics. 2015. P. 428-457.
16. Gordon Christopher, Mundy Simon. European Perspectives on Cultural Policy (Culture, Development and Society). Paris: UNESCO Publishing, 2017. 120 p. P. 7-8.

References

1. Averianova, N. (2015). Contemporary Ukrainian Fine Arts: the Entrance to the European Artistic Space. Almanac of Ukrainian Studies. Kyiv. Issue 18. pp. 56-58 [in Ukrainian].
2. Burdo, N., Videiko, M. (2007). Tripoli culture. A reminder of the golden age. Kharkov: «Folio». 415 p. [in Ukrainian].
3. Voropayeva, T. (2013). Ukrainians in European civilization space: theoretical and methodological principles of research. Almanac of Ukrainian Studies. Kyiv. Issue 11. pp. 79-83 [in Ukrainian].
4. Gerchanivska, P. (2017). Analysis of culture in the paradigm of systems theory. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald. Kyiv: Millennium. № 1. pp. 3-7 [in Ukrainian].
5. Gerchanivska, P. (2015). Culturology: Terminology Dictionary. K.: National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald. 439 p. [in Ukrainian].
6. Zhaboryuk, A. (2015). Baroque (era, person, style, artistic world). Odessa: Astroprint. 208 p. [in Ukrainian].
7. Latygina, N. (2013). The Culture of the people of North Prichernomorve in the period of the Early Iron Age. P. 2. Hileya. Scientific Bulletin. Issue 72 (№ 5). pp. 32-37 [in Ukrainian].
8. Mikhailov, B. (2003). Scenes of the «Sacred Marriage» in the Stone Tomb Petroglyphs (Late Paleolithic – Bronze Age). The Culture of the Black Sea Peoples. № 39. pp. 185-198 [in Russian].
9. Sinitsa, E. (2013). Chernyakhov culture. Encyclopedia of the History of Ukraine: In 10 volumes. Kyiv. T. 10. pp. 529-530 [in Ukrainian].
10. Storey, John. (2005). Cultural theory and popular culture. Translated from English Sergey Savchenko. Kyiv: Akta. 356 p. [in Ukrainian].
11. Toynbee A., Huntington S. (2016). Challenges and answers. How civilizations perish. Moscow: Algorithm. 288 p. [in Russian].
12. Figol, M. (1997). The Art of Ancient Galich. Kyiv: Art. 224 p. [in Ukrainian].
13. Spengler, O. (2014). The Decline of the West. Moscow: «Alpha-book». 1085 p. [in Russian].
14. Brett, Bowden (2012). Politics in a World of Civilizations: Long-term Perspectives on Relations between Peoples. Human Figurations: Long-term Perspectives on the Human Condition. Volume 1. Issue 2 [in English].
15. Fox, J. (2015). Paradigm Lost: Huntington's Unfulfilled Clash of Civilizations Prediction into the 21st Century. International Politics. pp. 428-457 [in English].
16. Gordon, Christopher; Mundy, Simon (2017). European Perspectives on Cultural Policy (Culture, Development and Society). Paris: UNESCO Publishing. 120 pp. 7-8 [in English].

Стаття надійшла до редакції 26.06.2019 р.